

Jonas Gardell och hans lära i boken Om Jesus

Föredrag på Lutherska Konkordiekyrkans kyrkhelg i Sala 25-26 juli 2009 av kh Staffan Bergman.

Jonas Gardell är en känd person med många strängar på sin lyra. Han är författare, skriver inte bara böcker utan också filmmanus, han är estradör och debattör, artist, komiker, showman, sångare. Han har också engagerat sig starkt för de avvikande, svaga och utsatta. Han blev under sin barndom sexuellt utnyttjad av en pedofil, en traumatisk upplevelse som satt djupa spår i honom. Han vet av egen erfarenhet vad det är att vara försvarslös och utsatt. Han fann så småningom att han själv var homosexuell. Allt detta sammantaget gör honom mycket älskad av medierna.

Jonas Gardell blev våren 2008 promoverad till hedersdoktor i teologi vid Lunds universitet bl.a. för att ha skrivit boken Om Gud (2003). I våras släppte han en ny bok, boken Om Jesus, som väckt en hel del uppmärksamhet. Det är en bok som han arbetat med i tolv år. Den har lovordats av många recensenter i dagspressen och väckt förfäran hos kristna som håller fast vid traditionell kristendom.

Gardell bekänner sig tro på Jesus. Han växte upp i en frikyrklig miljö och var som liten starkt präglad av sin mors och mormors baptistiska tro. Han beskriver i början av boken Om Jesus hur enkelt och lätt det var att tro som barn. ”Jesus var svaret – någon fråga behövde egentligen inte ställas”, skriver han i boken Om Jesus. Men senare, när han växt upp och försökte gå till botten med frågan om vem Jesus verkligen var, blev det inte så enkelt. Han förlorade sin bandoms tro på att Bibeln var Guds Ord och sin barndoms Jesus. I sitt arbete med boken har han läst massor av böcker om vad olika forskare säger om Jesus. Men av litteraturförteckningen att döma har han mest läst vad moderna, liberala och bibelkritiska forskare skriver.

Redan från början skall det sägas att den Jesus Gardell kommit fram till och tror på inte är den Jesus som vi i vår kyrka tror på och bekänner oss till. Vi tror att Bibeln är Guds Ord, ingivet av den Helige Ande. Det tror inte Gardell. Varför skall vi då här tala om Jonas Gardells tro och lära om Jesus? Vi skall göra det för att lära känna igen villfarelsen så att vi inte går på den, aktar oss för den och lär oss att försvara oss mot den. Kristna behöver övas i apologetik, i konsten att bemöta angrepp och försvara sin tro. Gardells Jesus är en Jesus som särskilt ni ungdomar kommer att möta en hel del av när ni kommer hemifrån och konfronteras med andra människors tro och uppfattningar.

I det här föredraget kommer vi kritiskt att granska

- Gardells bibelsyn
- Vad han säger om Jesu person
- Vad han säger om Guds rike
- Vad han säger om Jesu död och uppståndelse

Bibelsynen

Redan i boken Om Gud ser vi tydligt att Gardell helt har svält den bibelkritiska modellen. Den handlar mest om GT och den av människor skapad gudsbild som finns där och utvecklas från ett primitivt stadium, där Gud framstår som en krigisk och oberäknelig stamgud som sedan utvecklas och blir en lite bättre och mer barmhärtig Gud. Huvudpoängen är att Bibeln innehåller människotankar om Gud och världen, präglad av olika miljöer och kulturella och religiösa inflytanden från olika håll.

Grunden för liberalteologin eller den bibelkritiska forskningen är en världsåskådning, som inte kan räkna med Gud och hans under, dvs. en gudomliga ingripanden och historiska skeenden som saknar inomvärldsliga paralleller och som mänskligt och förnuftsmässigt sett är omöjliga. Det började med upplysningstidens stora genombrott för förnuftstro på 1700-talet som lade grunden för den historisk-kritiska bibelsynen som kom att dominera i den teologiska forskningen under 1800-talet och framåt. Bibeln sågs som en rent mänsklig bok som skulle kritiseras och granskas som alla andra böcker. Den skulle bedömas endast efter inomvärldsliga förutsättningar. Följaktligen måste mycket av Bibelns innehåll förpassas till mytens och legendens värld och Bibelns egna uppgifter om sin tillkomst och inspiration ersättas med teorier om olika mer eller mindre tillförlitliga källskrifter. Man undersöker hur människor har tänkt och troat förr och hur det har påverkat Bibelns tillkomstprocess.

I boken Om Jesus har han samma syn på NT". I tolv år har Gardell försökt att få fram en så sann bild av den historiske Jesus som möjligt – han är övertygad om att Jesus verkligen funnits, eftersom han nämns också i andra källor än Bibeln – men det har inte varit lätt. Han konstaterar snabbt, att ingen vet vilka evangeliernas författare egentligen var och vad de hette. Namnen Matteus, Markus, Johannes osv. har lagts till senare (omkr. år 150). Han skriver:

Det är alltså *inte* Jesus lärjunge Johannes som skrivit Johannesevangeliet, det är *inte* Petrus medhjälpare Markus som skrivit Markusevangeliet. Det är inga ögonvittnesskildringar över huvud taget, utan texter som sammanställt och redigerat olika Jesustraditioner. (s. 22)

Evangelierna skrevs av människor som inte med nödvändighet satt sin fot i Palestina. De hade aldrig varit på de platser där Jesus levde och verkade.

Lukas beskriver exempelvis hur Jesus läser högt ur Jesaja i Nasarets synagoga, men man har inga arkeologiska belägg för att det i Nasaret på Jesu tid över huvud taget fanns en synagoga i form av en byggnad. (s.24)

Berättelsen slutar med att de upprörda byborna försöker döda Jesus genom att störta honom från en klippa utanför byn. En sådan klippa har med säkerhet aldrig funnits. (s. 25)

Hur kan han säga så? Nasaret ligger på en bergssida med branter här och var. Det finns en sådan ett par kilometer utanför staden, en bergsknalle med en brant sluttande stenig sida. I dag är den ett turistmål och kallas ”Mount of Precipice” (brantens ber. Men kan se bilder av den på internet. Redan på 500-talet fann en italienare en synagoga som mycket väl kunde ha funnit på Jesu tid och som i dag är sammanbyggd med en ortodox kyrka och besöks av många turister och pilgrimer.

Det är typiskt för Gardell att rakt ut påstå en massa saker utan ge några som helst belägg.

Hur vet han att inte Matteus, Markus och Lukas inte har skrivit evangelierna? Det vet han inte. Han utgår från att det är fromma tillägg av traditionen. Det måste, så att säga, bara vara så.

Gardell verkar tycka bäst om Markus, det äldsta evangeliet, mindre bra om Matteus och Lukas, där den okände författaren eller författarna lagt till senare kristna tolkningar eller egna funderingar. Johannes evangelium tycker han sämst om eftersom det mest av alla evangelierna är fyllt av senare tiders teologi om Jesus som Guds Son i verklig mening. Om Johannes evangeliet säger han: ”få forskare tror att Jesusorden där stammar från den historiske Jesus” (s. 30). Men det finns massor av forskare som är av annan mening. Men dessa är från början diskvalificerade därför att de utgår från att Bibeln är Guds Ord.

Gardell talar ofta om ”senare skrivna kristna tillägg” som smugit sig in i texten (s. 27). ”Denna liknelse [om farisén och publikanen i templet] är troligen ett tillägg av Lukas” (s. 151). Om en annan liknelse säger han: ”med sitt tillägg förskjuter Lukas olyckligt liknelsens betydelse” (s. 188). Vidare, evangelisterna ”som inte haft mer än knapphändiga historiska uppgifter att gå på har utformat legender...” (s. 203), säger han. Om Jesu intåg i Jerusalem och Jesu förutsägelser om sin död säger Gardell: ”Denna detaljerade och precisa förutsägelse är sannolikt en konstruktion av den kristna kyrkan” (s. 212). Om gripandet av Jesus: ”Det finns ingen enhetlig uppfattning om vad som verkligen hände eller sades vid gripandet” (s. 245). Om de detaljerade berättelserna om Jesu korsfästelse: ”det är högst tveksamt om dessa fruktansvärda detaljer är ekon av konkreta historiska minnen. Det är inte omöjligt, men nära inpå.” (s. 209)

Gardell finner evangelierna vara fulla av motstridiga uppgifter. Han pekar t.ex. på berättelserna om uppståndelsen. Det enda som evangelisterna är eniga om är att det fanns en grav som några kvinnor fann vara tom och sedan vittnar om (s. 310). Sedan går berättelserna isär. Markus säger t.ex. att kvinnorna inte vågade säga det till någon och Matteus tvärtom att de var ivriga att berätta. (s. 309). Gardell kan inte tänka sig att de i början, vid den första chocken, inte vågade men sedan blev ivriga att meddela nyheten. Han kan inte tänka sig att evangelisterna kompletterar varandra. Står det t.ex. i ett evangelium att en ängel visade sig vid den tomma graven på påskdagens morgon och i ett annat evangelium att de var två så är det nödvändigtvis en motsättning. Men att de två första evangelierna berättar om en ängel och de två sista evangelierna säger att det var två behöver ju inte alls vara en motsättning. Matteus och Markus säger ingenstans att det *bara* var en. De valde helt enkelt att berätta om ängeln som vältrade bort stenen och som talade till kvinnorna.

När det gäller att jämföra evangelierna blir Gardell ofta väldigt ”bokstavstrogen” på det sättet att han kräver att evangelisterna skall berätta exakt likadant, i samma ordning, med samma iakttagelser av detaljer osv. Vittnen som bluffar brukar vara noga med att säga exakt samma sak. Men ärliga vittnen brukar berätta lite olika, ur olika

synvinklar. Och det gör dem trovärdiga. Detta känner vittnespsykologer väl till. Men berättar NT:s ögonvittnen lite olika är de enligt Gardell fråga om oförenliga motsättningar eller senare tiders olika motstridiga Jesustraditioner som ligger bakom.

Man måste också enligt Gardell räkna med att evangelisterna, och också Jesus själv, var bundna av sin tids religiösa, kulturella och vetenskapliga föreställningar och världsbild. Man trodde t.ex. att jorden var platt, vilade på fyra pelare och hade en himmel spänd som ett segel över sig med stjärnor fästa på den. Den världsbilden, påstår Gardell, är förutsättningen för Kristi himmelfärd (s. 83)!

(Den platta jorden är f.ö. en *faktoid* – dvs. hör till föreställningar som hålls för sanna, men som i själva verket är obevisade eller felaktiga. Man trodde inte överallt att jorden var platt. Redan på 200-talet f. Kr. bestämde Eratosthenes genom mätningar jordens omkrets, med mycket gott resultat.)

Det finns också andra evangelier (apokryfiska och gnostiska) som man måste ta hänsyn till, menar Gardell, och nämner särskilt Thomasevangeliet. Dessa falska evangelier som började florerat under 100-talet var anledningen till att kyrkan tidigt tvingades att ta ställning till vilka skrifter som var äkta apostoliska och normerande, och som vi nu har i NT.

Mot bakgrund av detta och av Gardells syn på NT:s skrifter som rent mänskliga dokument är det ingen lätt uppgift som Gardell gett sig in på då han försöker vaska fram sanningen, så långt det går, om den historiske Jesus och hans lära. Först säger han att vi med säkerhet egentligen inte vet så mycket om Jesus. Men sedan säger han att det är en sanning med modifikation (s. 19). Han tror trots allt att det finns vissa autentiska Jesusord, ja, att det finns ”anledning att tro att många av de ord som tillskrivs Jesus också härstammar från den historiske Jesus” (s. 26).

Det gäller, som han säger på ett ställe, att ”varsamt skrapa av lager efter lager och se vad vi finner” (s. 69). Lagren är de fromma författarnas egna tillägg och funderingar. Man märker ganska snart att det finns en tendens att sortera bort eller göra till ”senare tillägg”, sådant som inte passar ihop med vad han själv tycker är bra. Men om det som Gardell har kommit fram till säger han, ganska ödmjukt och alldeles riktigt, är hans egna tankar och slutledningar. Han varnar också sina läsare för att okritiskt tro på vad han säger: han kan ha fel!

Av vad vi hittills sagt förstår vi att det gör en enorm skillnad om man utgår från Bibelns egna förutsättningar – i det här fallet att NT verkligen är Guds Ord – eller om man utgår från att det bara är ord om vad människor trott och tänkt, om hur ”lager efter lager” lagts till som måste skrapas bort för att möjligen få fram en bild av Jesus och hans verkliga lära. Vi tror att NT är nedtecknat eller bekräftat av apostlar, som är *ögon- och öronvittnen*, och som är utsända av Jesus och utrustade med den Helige Ande som påminde dem om allt vad han sagt, och ledde dem till ”*hela sanningen*” (Joh. 14:26, 16:13-14), den sanning som sedan gick ut över hela världen. Vi tror vad Bibeln säger om sig själv, att den i alla stycken är ingiven eller ”*utandad av Gud*” (2 Tim. 3:16-17). Vi har samma bibelsyn som Jesus själv, han som säger om GT:

”Skriften kan inte göras om intet” (Joh. 10:35), och om NT: ”Himmel och jord skall förgå, men mina ord skall aldrig förgå” (Matt. 24:35). Därför kommer vi till ett helt annat resultat än Gardell.

Låt oss nu se vad han säger om

Personen Jesus

Det blir inte så mycket kvar av den Jesus som kyrkan i århundraden trott på. Det mesta av våra föreställningar om Jesus är fel, menar Gardell.

Jesus är t.ex. inte född i Betlehem utan Nasaret. Det utgick aldrig något påbud från kejsar Augustus om folkräkning och skattskrivning i det världsvida romerska riket vid denna tid (s. 46). Det var ”osannolikt” att Josef och Maria, om det hade varit en skattskrivning hade farit till Betlehem. Den romerska ockupationsmakten hade heller aldrig tillåtit att en massa Davidsättlingar samlades i Betlehem med den risk för oroligheter och kravaller som det skulle medföra. Om det var en skattskrivning så låg det närmast till hands att Josef och Maria skattskrevs i Nasaret. Detta menar Gardell att forskningen kommit fram till.

Lukas har således misstagit sig. Ändå är Lukas forskaren bland evangelisterna. I inledningen till sitt evangelium säger, att han ”noga efterforskat allt från början” och ”beslutat att i rätt ordning skriva ner det” (Luk. 1:3). Han bygger sin berättelse på intervjuer med ögonvittnen och ”Ordets tjänare”, dvs. apostlarna. Det finns både äldre och nyare fynd av papyrusdokument och annat som visar att Lukas hade rätt. Låt oss ta bara ett exempel: Augustus utfärdade inte mindre än tre påbud om skattskrivningar. Det framgår av hans självbiografi som återfanns i Turkiet redan 1555. Den finns i dag tillgänglig i bokhandeln i en rad olika vetenskapliga utgåvor på engelska och t.o.m. en på svenska. Men om det inte ett ord hos Gardell.

Gardell tycker bäst om Markus evangelium. Varför det? Bl.a. för att den börjar med berättelsen om Jesu dop, och inte säger något om Jesu födelse. Födelseberättelserna hos Matteus och Lukas tycker han verkar ”inklistrade” (s. 44). De är typiska legender av samma typ som på den tiden var vanliga för kungar och stora män. Ofta förknippades deras födelse olika fenomen som upptäckt av mirakler, nya stjärnor, solförmörkelse, jordbävningar och annat sådant. Sådana berättelser kallades också ”evangelier”, påpekar han.

På liknade sätt har det skett med berättelserna om Jesu födelse. Vad Matteus och Lukas skriver om Betlehem, herdarna på marken, änglasången besök av vise män, flykten till Egypten är legender och myter. ”Det är inte någon historisk sanning utan återges mytologiskt” (s. 51). Fromma kristna har i efterhand lånat en del drag från Moses och Josefs historia och överfört dem på Jesus. De har läst hos Mika att Messias skulle födas i Betlehem, och så har man fört in det i berättelsen om Jesus. Gardell menar inte att författarna ljuger medvetet. De tänker fromt och tror till sist på vad de själva tänker.

Särskilt angriper Gardell vad som står om jungfrufödelsen, att en ängel meddelade att Maria genom den Helige Ande skulle föda en son som jungfru, utan mans medverkan. Det behöver man inte alls tro på – fast Matteus uttryckligen säger att hon blev havande innan de (hon och Josef kommit tillsammans). När Matteus citerar Jes. 7:14: ”Se, jungfrun skall bli havande och föda en son, och man skall ge honom namnet *Immanuel*”, så gör han ett misstag enligt Gardell. Han använder fel bibelöversättning. Han läser den grekiska översättningen av GT, Septuaginta från början av 200-talet. Där står det jungfru (*parthénos*). Men i den hebreiska bibeln står det *almáh* = ung kvinna. Maria blev jungfru genom en felöversättning! utropar han (s. 42). Han nämner ingenting om att *almáh* enligt många ansedda exegeter och språkforskare betyder en ogift flicka som nyss kommit in i puberteten, och att det oftast används i den betydelse, alltså just om en jungfru (Se t.ex. eng. Wikipedia).

Gardell säger att vi vet just ingenting om Jesu barndom. Ändå vet han att Jesus var betraktad som en *mamzer*, en oäkting med oklarhet om vem hans far var. Det blir lite konstigt. Om nu Jesus inte var född på mirakulöst sätt av jungfru, och det ligger närmast till hands att Josef var hans biologiske far, varför skulle han då ses som *mamzer*? Som *mamzer* var han mobbad. Gardell lever sig in detta och tänker sig hur Jesus retades av sina kamrater och hur han blev isolerad och utstött som barn. Men av detta får Gardell ut vad han vill, nämligen att visa att Jesus tidigt visste vad det är att vara utstött. Han har en gripande utläggning om att vara maktlös och utan röst som ett mobbat barn och hur Jesus känner för sådana i dag. Han har ju själv varit med om det.

Hur såg Jesus ut? Bibeln säger inget om hans utseende. Jesaja säger om Herrens lidande tjänare: ”Han hade varken skönhet eller majestät. När vi såg honom var hans utseende inte tilldragande ... han var lik en som man skyler ansiktet för” (Jes. 53:2-3). Men det är om den lidande Kristus på korset, smärtornas man, som Jesaja här talar. I övrigt sägs inget om Jesu utseende i Bibeln. De första avbildningar som vi har av Jesus i den kyrkliga konsten har vi från 200-talet. De finns på romerska sarkofager och i katakomberna och föreställer en yngling med kort lockigt hår.

Men Gardell vet mer och annat om Jesu utseende. Jesus är inte alls som vi vant oss vid att tänka på honom. Eftersom medelåldern var låg var Jesus när han började sin verksamhet en ganska gammal man. Han var fattig, präglad av hårt slit ända från sin barndom. Han var utmärkt glad – majoriteten befolkningen levde på svältgränsen enligt Gardell (s. 13) – men anger inte var han så tvärsäkert fått det ifrån. Jesus var märkt av ett kringflackande liv utan fast bostad. Och så var han sannolikt tandlös! Vad bygger Gardell det på? Jo, man har funnit några skelett från den tiden och i dem konstaterat brist på järn och protein. Kranier av fyrtioåriga människor visar att de har få eller inga tänder kvar. Alltså var Jesus troligen tandlös! Hans underlag för ett sådant påstående är mycket svagt. Jesus framträdde som en vanlig, normal människa. NT beskriver honom definitivt inte som ett utslitet, utmärkt vrak med sludrande tal.

Enligt Gardell måste vi också våga tänka tanken att Jesus var analfabet, kunde alltså inte läsa och skriva. Han säger att man beräknat att 95-97 % av befolkningen på Jesus tid inte kunde läsa och skriva (s. 11). Men det finns forskning som visar att läskun-

nigheten i Israel var långt över genomsnittet i det romerska riket. Judarna, som var bokens folk, kunde om några läsa. Barn fick tidigt börja läsa och hade 3:e Mosebok som lärobok. Skolundervisning skedde i synagogan. Detta står det om i judarnas Talmud, ”de äldstes stadgar”, som reglerade judarnas liv i detalj, men Gardell avfärdar det med att en del forskare ifrågasatt att den skolrörelse som startades två hundra före Kristus fortfarande fungerade på Jesu tid.

Att Jesus kunde läsa, och att han förutsatte att de som hörde honom normalt också kunde det, framgår tydligt av evangelierna. Jesus läste t.ex. ur bokrullen i Nasarets synagoga. Han hänvisade ständigt till Skrifterna. Med orden: ”*Har ni inte läst*”, inleder han ofta sitt tal. Nu påstår inte Gardell tvärsäkert att Jesus inte kunde läsa (liksom inte heller att han var analfabet). Han säger bara att det är möjligt. Vi som tror på evangelierna säger att det är omöjligt.

En huvudpoäng i Gardells beskrivning av Jesus är att han var en vanlig människa. Själv påstod Jesus aldrig, ”vad man vet” att han var Gud eller Guds Son i unik mening (s. 28). Vad gör han då med t.ex. den gången när Jesus förhördes av överstepräster och Stora rådet och med ed bekräftade att han var Guds Son, och hur då översteprästen rev sänder sina kläder och sade: ”han har hädat” och man sedan dömde honom till döden för det (Matt. 26:57-68)? Vad gör han med Johannes evangelium som i så starka ord talar om Kristi gudom? Jo, han hänför det till senare tiders tillägg som man inte utan vidare får gå på. Själv säger Gardell om att Jesus skulle vara Gud:

Det hade varit en djupt kränkande och hädisk tanke, så opassande att ingen någonsin skulle ha lyssnat till honom. Nej han påstod sig inte vara Gud, men att han var i besittning av gudomliga egenskaper, förmågor och Ande. Att han hade funnit en väg som skulle föra både honom själv och andra till Guds rike. (s. 28).

Med tiden kom hans anhängare att tro att han var den utlovade Messias, sänd av Gud, och så småningom kom de rent av att tro att han var Gud själv. (s. 29)

I själva verket kan Jesus tidvis ha varit osäker på vem han egentligen var och vilken hans uppgift var. ”Tänk om Jesus verkligen grubblade själv. På sin identitet, på vem han var”, utbrister Gardell. ”Tänk om det var en utvecklingsprocess för honom liksom för oss andra” (s. 84, 86). Han finner den tanken tröstande. Men vi vet att redan som tolvåring visade Jesus för de lärda i templet, att han visste mycket mer än de, och att han hade en särskild relation till Fadern. ”Visste ni inte att jag måste ägna mig åt det som tillhör min Fader?” säger han också förebrående till Josef och Maria, när de återfann honom (Luk. 2:49).

Guds rike

”Sedan Johannes hade blivit fångslad, kom Jesus till Galileen och predikade Guds evangelium. Han sade: ”Tiden är fullbordad och Guds rike är nu här. Omvänd er och tro evangelium!” (Mark. 1:14-15).

Tiden är inne och Guds rike är nära sammanfattar Jesu budskap, säger Gardell. Men vad menar han med Guds rike? Låt oss börja med att se hur han uppfattar förhållandet mellan Jesus och Johannes Döparen.

Gardell påstår att Jesus först var lärjunge till Johannes Döparen. Att Jesus döptes av honom anser han vara någorlunda säkert. Varför ville Jesus döpas? Gardell menar, att Jesus inte var syndfri: han ansåg sig behöva syndernas förlåtelse och den rening som Johannes dop gav. Jesus anslöt sig under en tid till Johannes och började döpa själv (I Joh. 3 står det att Jesus döpte men i Joh. 4: 2 står det förklarat att det inte var Jesus själv utan hans lärjungar som döpte, vilket Gardell inte tycks ha observerat). Hur som helst bröt Jesus med Johannes. Han kom att skilja sig från Johannes i synen på Guds rike och omvändelsekravet. Johannes omvändelsepredikan, hans tal om den kommande vredesdomen då varje träd som inte bär god frukt skall bli nedhugget och kastat i elden. Sådant gillade inte Jesus.

Detta känner vi som läst evangelierna inte alls igen. Johannes försökte ju hindra Jesus från att döpas. Det var han själv som borde döpas av Jesus, var inte värdig att ens knyta hans sandalrem. Han såg honom som Messias, som Guds lamm som tar bort världens synd (Joh. 1:29). Han såg himlen öppnas och Anden som en duva sänka sig ner över Jesus. Han hörde Faderns röst: ”Denne är min Son, den Älskade. I honom har jag min glädje” (Matt. 3:17) osv. Jesus själv prisade Johannes som den störste av profeterna. Vad gör Gardell med allt detta? Jo, bakgrunden är att det var så generande för den kristna kyrkans senare syn på Jesus att han skulle vara lärjunge och döpas för sina egna synders skull, ”att alla evangelisterna måste hitta på ett sätt att förhålla sig till det” (s. 74). Och då skapar man ”storslagen teatral effekt” med duvan som kommer ner och rösten som hörs från himlen. Eller man flikar in att Johannes försökte hindra att Jesus döptes. Johannes görs om till en förelöpare till Jesus som skulle bereda vägen för Herren osv.

Gardell konstaterar att i Jesu undervisning har tanken på Guds rike en dominerande plats. Men han hade som sagt enligt Gardell en lite annan syn på riket än Johannes Döparen.

Vad var Guds rike för Jesus? Jesus säger: ”Mitt rike är inte av den här världen” (Joh. 18:36). Det är ett rike, ”som inte kan ses med ögonen”, ett rike där Jesus råder i en troende människas hjärta (Luk. 17:20-21). Men enligt Gardell är Guds rike framför allt ett *jordiskt rike* som snart skulle bryta in. En stor förändring var i och med Jesu framträdande snart förestående. Gardell skriver:

På jorden skulle upprättas ett rike där han, hans lärjungar och hans övriga anhängare skulle regera över alla folken ... och i det nya kungadömet skulle de få mångfalt igen vad de försakat nu. Och dessa belöningar skulle ges dem – inte i livet efter detta, inte på en ny jord, utan i *detta* livet och på *denna* jord. Snickaren trodde och hoppades på att det skulle ske så snart att många av dem som lyssnade på honom ännu skulle vara i livet när det skedde. (s. 128)

Undren eller miraklen var tecken på att Jesu budskap om riket var sant. Gardell har av en del beskyllts för att förneka undren. Jag kan inte se att han gör det. Han tror att

Gud låter människor göra under ibland. Och han tycker inte om billiga bortförklaringar. Gardell säger: ”alldeles oavsett vad man i dag menar om underverken så trodde Jesus att han ägde förmågan att utföra dem, och hans samtida trodde på hans förmåga” (s. 121).

Men Gardell har naturligtvis en del funderingar kring vissa av Jesu under. Vi kan t.ex. ta miraklet med de onda andarna som Jesus skickade in i en svinjord som rusede ut för en brant och störtade ner i Gennesarets sjö och drunknar. Det skedde i Dekapolisområdet dit Jesus och lärjungarna farit med båt (10-stadsområdet öster om Gennesaret). Markus kallar området för ”gerasenernas område” (Mark. 5:1) efter den stora staden Gerasa. Därifrån är den fem mil till Gennesarets sjö. Han tycker det är osannolikt att svinen kutat så lång sträcka (och det kan man ju hålla med honom om.) Alltså är det här ”något som lagts till med tiden.” Men Gardell bryr sig inte om vad bibelforskare alltid vetat i detta sammanhang, nämligen att den exakta platsen ibland inte anges utan författaren bara hänvisar till ett större område, som benämns av en större eller mer känd stad. Alldeles vid kusten i detta allmänt benämnda område ligger nu en stad som heter Gergesa som man av gammalt antagit varit platsen för svinmiraklet. Gardell verkar inte ha lagt märke till vad som står i parallellstället hos Lukas i Bibel 2000 som han använder. Där står det att båten med Jesus och lärjungarna lade till ”i närheten av Gergesa” (Luk. 8:26)! Det finns inget som säger att svinen kutade fem mil.

Låt oss återvända till Guds rike. Vilka var riket främst till för? Det var till för alla, men särskilt, för fattiga, för svaga, förtryckta, hungriga, för utstötta, för horor och avskydda tullindrivare. När Jesus i saligprisningarna talar om fattiga och hungriga så är det enligt Gardell endast fråga om fattiga i konkret betydelse, dvs. sådan som inte har pengar och rikedomar och är utan mat. Det där om ”fattiga i anden” (Matt. 5:3) eller att ”hungra och törsta efter rättfärdighet” (v. 6) är enligt Gardell senare tiders tillägg. Ursprungligen handlade det konkret om fattiga och hungriga. Han påstår att ca 90 % av befolkningen var ytterst fattiga och led av ständig hunger och att Jesus var en av dem.

Det var av hunger som Jesus och lärjungarna ryckte av ax när de gick igenom sädesfälten och därmed bröt mot sabbatsbudet enligt fariseerna. Kommer ni ihåg att Jesus en gång förbannade ett fikonträd som inte bar frukt så att trädet vissnade ner (Mark. 11: 12-40)? Jesus använde händelsen som ett exempel för lärjungarna på vad de kan göra om de tror: de kan förflytta ett berg och kasta det i havet (v. 20 ff). Men hur tolkar Gardell det? Jo så här: Jesus var så hungrig och blev så arg när ha såg att fikonträdet inte bar frukt. ”Bara den riktigt svultne kan förbanna ett träd för att det inte bär fikon när det inte är rätta tiden på året” (s. 162). Det där symboliska som evangelisterna skriver om tro är enligt Gardell bara sådant som de senare hyfsat till berättelsen med!

Riket var således till för de utblottade, svältande, ofta hemlösa människorna, klädda i trasor. ”De som är som han” (s. 153). I Guds rike skulle de bjudas på fest vid dukade

bord. Inget domedagssnack som hos Johannes Döparen! Evangeliet är ett socialt evangelium om ett bättre liv här på jorden.

Utan tvivel har Gardell personligen ett starkt socialt engagemang. Han konstaterar dock att Jesus inte är en samhällsreformator som attackerar makthavarna och de sociala orättvisorna i samhället. Han ryter inte till som en del av GT:s profeter. Varför gör han inte det? undrar Gardell lite bekymrat. Men vid närmare eftertanke kommer han på en förklaring. För Jesus stod Guds rikes inbrytande alldeles för dörren. I det läget fanns helt enkelt varken tid eller intresse för politiska och sociala reformer (s. 155).

Men Guds rike är också ett rike i himlen, det förnekar inte Gardell. Där skall alla dessa som varit socialt utstötta, föraktade, utblottade, de skuldsatta och maktlösa få den främsta platsen. Men i Gardells värld blir alla frälsta – även fariseerna och andra otäckingar. Enda skillnaden är att dessa senare får en mycket lägre placering. ”De första skall bli de sista, och de sista de första” – i himlen blir allt omkastat. Men alla kommer att vara med i riket – t.o.m. Judas. Han var ju med vid den första nattvarden. Jesus visste att han skulle bli förrådd av honom ändå räcker han honom brödet och vinet, vilket enligt Gardell skulle kunna betyda: ”Du, min vän, skall med, du också” (s. 243).

Det som enligt Gardell utmärker Jesus är att han inbjuder människor till Guds rike utan krav på omvändelse. Den är ”möjligen önskvärd men ... inte alls en förutsättning för att man skall få ta del av Guds rike” (s. 191). Allt det där om syndabekännelse, ånger och tro, att man skall överge synden gillar inte Gardell. Inte så att den som är med i riket lever precis hur som helst. Men Jesu radikala kärleksbudskap var kravlöst och allomfattande. Här blir Gardell ”hyperevangelisk”. Jesus är syndares vän, sluter dem utan vidare i sin famn och äter med dem, vilket är ett uttryck för gemenskap. Jesus kräver inte att syndarna radikalt skall ändra sitt liv och överge sina synder. Jesus älskar särskilt homosexuella! utbrister Gardell. Alla skall bara veta att de är besinningslöst älskade och förlåtna. ”Kristendomens budskap är inte att människan skall be om förlåtelse, utan att hon skall upptäcka att hon redan är förlåten” (s. 198). Upptäcker hon det blir hon en Jesu lärjunge och barn i Guds rike och kännetecknas av att hon älskar alla. Vägen till Guds rike går för oss människor ”genom att älska, förlåta och inte döma varandra” (s. 61). I riket handlar det således inte om att leva i bot, i daglig ånger och tro, utan om att göra goda gärningar av nämnda slag.

När det i liknelsen om det förlorade fåret, där herden blir glad över att finna sitt förlorade får, står att ”det blir större glädje över en enda syndare som omvänder sig än över nittionio rättfärdiga som inte behöver omvända sig” (Luk. 15:8-9), så tycker Gardell detta är en olycklig förskjutning av liknelsens betydelse (s. 188). Han gillar inte talet om omvändelse. Han menar att Jesus bara en gång i Markus evangelium talade om omvändelse (Mark. 1:15) och sedan aldrig återvände till det (s. 189). Men i själva verket är det ju så att i Jesus Mark. 1:15 anger huvudtemat för sin kommande offentliga verksamhet.

Gardell är *antinom*, dvs. han är ”mot lagen”, han vill inte veta av Guds lag som gör oss till syndare när vi ställs inför dess krav. Hos Gardell finns inget av detta att Jesus också predikade sträng lag för obotfärdiga för att göra dem medvetna om sin synd och därigenom beredda att ta emot evangelium om Guds förlåtelse. Men vi har i NT inget exempel att Jesus någonsin förlät någon som var obotfärdig och försvarade sitt ogudaktiga liv. Han verkade enligt ordet: ”Gud står emot de högmodiga, men de ödmjuka ger han nåd” (1 Petr. 5:5).

Varför är då Gardell så avogt inställd till tal om synd, dom och omvändelse? Eller till vad Jesus säger om den Helige Ande, att när han kommer ”skall han överbevisa världen om synd och rättfärdighet och dom” (Joh. 16:8).

Nu börjar vi komma till kärnan i Gardells lära om Jesus, nämligen att Jesus representerar den i kärlek allt omfattande och inkluderande Guden till skillnad från den hämndens och straffets Gud som gallrar och sorterar, låter en del komma till himlen och andra till helvetet. Mellan dessa två gudsbilder, kärlekens och hatets Gud, måste man välja: man kan inte ha båda två, menar Gardell. Citat:

Om vi skulle acceptera tanken på att Gud gallrar, att Gud rensar bort, att han välsignar eller förkastar, att han föredrar eller ratar, då accepterar vi att det inte finns någon principiell skillnad mellan Gud och Hitler och hans dröm om tredje riket.

För mig är det mycket enkelt: Om min lillasyster som jag innerligt älskar, men som inte tror på Gud, inte skulle få vara med i paradiset, måste jag gå fram till Gud och säga: ”Jag vill vara där min syster är!” Annars vore jag helt förlorad (s. 146).

Detta följs av två och en halv sida i kursivstil med en harmfylld, hånfull och hätsk uppgörelse med den gallrande Guden som han närmast hädar. Gardell ser mycket väl att även i evangelierna och i Jesu egna ord möter vi den gallrande och straffande Guden. Det måste rensas bort. Det representerar inte den riktige Jesus, menar Gardell, utan kyrkan som snart spårade ur och kom bort från den riktige Jesus, den som Gardell älskar och tror på.

Min Gud är de utsattas Gud, kvinnornas Gud, de homosexuellas Gud. Min Gud är de mobbades Gud, de lidandes Gud, de maktlösas Gud. Jag förklarar krig mot den andra guden. (s. 114)

Gardells tal om de två gudarna påminner om Marcion i Rom på 100-talet. Marcion var gnostiker och antinom. Han talade om Gud som idel kärlek, han vredgas inte och har inget med lagen att göra. Därför sammanställde Marcion en egen kanon, där GT ströks och NT bestod av ett reducerat Lukasevangelium och tio av Pauli brev. Likt många av gnostikerna ansåg Marcion att all materia var ond, att jorden var skapad inte av Gud utan av en ond demiurg, och att människorna genom Jesus hade fått möjlighet att söka den rena andligheten. Han exkommunicerades snart av den etablerade kyrkan.

Guds rike bröt inte in som Jesus trodde. Istället blev han gripen och korsfäst. Jesus hade alltså fel, konstaterar Gardell. Tragiskt men sant. Jesus var ”en av alla de profeter som stigit upp till ytan en kort sekund och felaktigt utropat Herrens dag för att se-

dan försvinna ner i historiens djupa hav igen” (s. 16). Han hade fel i det som han ansåg om Guds rike, ”i det som han ansåg vara det mest centrala i hans budskap” (s. 171). Ändå har kristendomen överlevt? Varför därför att Jesus trots allt har lärt oss något omistligt om kärlek, tolerans, att inte döma och förlåta, vara inkluderande. Utöver vi det med Jesus som förebild så har vi tagit vara på det väsentliga i Guds rike – även om riket inte bröt in som Jesus tänkt sig. Den historiske Jesus måste vi lämna och låta sjunka undan men våra egna föreställningar om honom kan vi bygga vidare på, menar Gardell.

Jesu död och uppståndelse

Slutet av boken ägnas åt Jesu sista tid, hans korsfästelse, död och uppståndelse. Jag hinner här inte gå in på en rad saker som han påstår är senare tiders tillägg och omformningar, som. t.ex. att vi inte säkert vet om den som förrådde Jesus hette Judas, att Pilatus knappast försökte få Jesus fri, bl.a. genom att låta folket välja mellan Jesus och Barabbas (s. 275), vilket enligt Gardell alltsammans är en senare skönmålning av kristna som ville hålla sig väl med romarna och skylla allt på judarna.

Evangelierna är inte på mista sätt samstämmiga i detaljerna om Jesu död, menar Gardell. Vi vet egentligen inte så mycket mer än att han korsfästes. Det är här som med Jesu födelse: i antiken berättelser om stora mäns död fanns legendariska inslag om t.ex. solförmörkelse och jordbävningar. På liknade sätt kan det vara i beskrivningen av de yttre fenomenen vid Jesu död.

Den stora frågan Gardell haft att brottas med är i vilken grad skildringen av Jesu död är baserad på textställen i GT med hjälp av vilka kyrkan och evangelisterna i efterhand har skapat och utvecklat sina berättelser, och i vilken grad det rör sig om historiska händelser som evangelisterna får bekräftade av olika ställen i GT.

Som exempel anför Gardell Mark. 15:24 och orden i Ps. 22:19 om att ”de delar mina plagg emellan sig, de kastar lott om mina kläder.” Har Markus återgett ett historiskt minne och sedan funnit en förutsägelse om det? Eller har han först läst Ps. 22 och sedan utformat sin berättelse om lottkastningen om Jesu kläder efter det? (s. 203 f). Båda möjligheterna är tänkbara. Detta är liberalteologins eviga dilemma. Det böljar fram och tillbaka bland ständigt oeniga forskare.

Enligt Gardell korsfästes Jesus inte för att han kallade sig Guds Son och gjorde sig lik Gud. Han korsfästes av den politiska makten som var rädd för allt som på minsta sätt kunde hota den. ”Romarna slog till hårt och skoningslöst mot alla oroshärdar, hellre en gång för mycket än för lite” (s. 202). De slog till precis som en del makthavare i dag gör när de tror att något hotar deras makt eller kan skapa oro. Jesus korsfästes således inte av någon storslagen anledning, bara ”för säkerhets skull” (s. 224). Han hade ju någon sorts anspråk på att vara en kung.

Efter en realistisk och inlevelsefull beskrivning av korsfästelsen (Jesus plågades bl. av flugor i mängd, tänker sig Gardell), så kommer han till vad korsdöden betydde för de kristna. De försökte i början förtvivlat att ge det som skett en mening och fann

snart att det låg i linje med syndoffren i GT, särskilt med offret en gång om året på den stora försoningsdagen, då bl.a. två bockar användes, en som ett syndoffer åt Gud, och en på vilken folkets synder lades och jagade ut i öknen som en symbol för att synderna var bortskaffade (3 Mos. 16). Detta kom kyrkan att överföra på Jesus och så har vi fått den traditionella tron på Jesus som syndabock som dör i syndares ställe och så skaffar bort synden. Men Jesus själv, menar Gardell, hade inga tankar på något sådant. Korsfästelsen med dess många detaljer är således ”sannolikt en konstruktion av den kristna kyrkan” (s. 212).

Gardell berättar om att han en gång av en kristen fick frågan: ”Bekänner du att Jesus dog för dina synder?” Han bekänner inte det.

Den tolkningen gör Gud till en obehaglig, jag skulle vilja säga otillbörlig kombination av lagstiftare, domare och bödel, och den gör människan till något orent, smutsigt och syndfullt som Gud inte kan ta till sig och inte älska om hon inte förts renats. Och vad mer är – den tolkningen av Gud och syndaförlåtelsen är inte Jesu” (s. 140).

Vad säger Jesus själv? Han säger: ”Människosonen har inte kommit för att bli betjäna utan för att tjäna och ge sitt liv till lösen för många” (Mark. 10:45). Han säger: ”Jag är den gode herden. Den gode herden ger sitt liv för fåren” (Joh. 10:11). Och vid nattvardens instiftelse: ”Detta är min kropp, detta är mitt blod, utgiven och utgjutet till syndernas förlåtelse...” NT:s evangelium är: ”Han (Kristus) är försoningen för våra synder, och inte bara för våra utan också för hela världens” (1 Joh. 2:2).

Men enligt Gardell är det glada budskapet detta:

Guds rike är nära och du är inte utesluten från det, du är älskad av Gud som en förälder älskar sitt barn. Det krävs inget offer för att göra dig syndfri i Guds ögon, det enda som krävs är att du tror på Guds kärlek till dig ... du är inte oren, du är ren. (s. 342)

Paulus med sin trånga syn på riket har kommit långt bort från Jesu radikala kärleksbudskap när han i 1 Kor. 6:9-10 säger, att inga otuktiga, avgudadyrkare, homosexuella, tjuvar eller giriga osv. ”får ärva Guds rike” (s. 321). Gardell tycker det är skrämmande att Jesu radikala kärleksbudskap så snabbt förändrats. Paulus talar på detta ställe om obotfärdiga utövare av nämnda synder. Budskapet till dem är att så länge de fortsätter med sitt onda liv är Guds rike stängt för dem. Självfallet är Guds rike är öppet för dem om de omvänder sig, ångrar sig och tror evangelium. Det är ju dit hän aposteln vill få dem med sina ord. Men det vill Gardell inte se.

Gardells slutord om tron på försoningen med Gud genom Jesu offer på Golgata blir detta:

Låt oss våga tänka tanken att de primitiva, outvecklade religionens idé om gudar som måste blidkas eller manipuleras med blodsoffer är just detta: primitiv och outvecklad. En tidig och för länge sedan passerad fas i andlighetens historia. ... På så sätt kan Jesus få vara något mer och något större än bara Offret. (s. 344)

Men hur tolkar då Gardell Jesu död på korset? Han menar att den ger uttryck för Jesu yttersta solidaritet med mänskligheten vars lidande han delar. Han vet hur det är, han har själv varit där.

Gud var med Jesus och lät honom uppstå. Han skall också vara med oss i allt obegripligt lidande och låta oss uppstå. Gardell tror på Jesu uppståndelse från de döda, och säger t.o.m. att man inte kan vara kristen utan tro på den. Men om det är fråga om en verklig kroppslig uppståndelse eller inte är mer oklart. Uppståndelsen är

signalen från Gud som återupptas. Jag finns. Jag lever. Jag är till. Gud behöver ingen död kropp för att återuppväcka Jesus eller andra döda. Han kan skapa nytt. Det är inte intressant om det finns en död kropp att återuppväcka eller om kroppen är förmultnad i en fattiggrav..." (s. 349)

En intressant sak att lägga märke till är att Gardell anser att Jesus i uppståndelsen blev insatt som Guds Son. Han bygger det på Rom. 1:4 (Jesus "blev insatt som Guds son i makt och välde vid sin uppståndelse från de döda" Bibel 2000). I detta fall duger Paulus, som Gardell annars inte har mycket till övers för.

Gardell ansluter sig här till en gammal villolära, som fanns redan i fornkyrkan, och brukar kallas adoptionism. Den vanliga varianten av den är att Gud vid Jesu dop adopterade honom som sin Son, men Gardell har en egen variant, där han förlägger adoptionen till uppståndelsen. Han bekänner sig till den uppståndne Jesus som Herre (s. 350). I vilken mening Jesus är Herre eller Guds Son framgår inte klart – än är han utvald till det liksom "Gud utser söner" (s. 38), än ses den uppståndne som "likvärdig med Gud" (s. 353). Fick han märke som belöning för sitt goda och kärleksfulla liv en hög och tillbedjansvärd status? Att instämma i den kristna bekännelsen om Jesus som Guds Son av evighet, "av samma väsen som Fadern", född av jungfru Maria är dock, som vi tidigare sett, fullständigt främmande för Gardell. Att vara kristen handlar enligt honom inte om läror och bekännelser som är sanna eller falska, utan det viktiga är att ha en relation till den uppståndne Jesus som lever i varje människa och säger oss: Du är älskad, du är förlåten. Några nådemedel behövs egentligen inte. Jesus finns i alla. "Därför kan du söka Gud i dig själv – likaväl som någon annanstans. Han är ditt centrum" (s.352). Här finner vi det gnostiska draget hos Gardell (*gnosis*, insikten, den hemliga kunskapen om att Gud finner man i sitt inre).

Sammanfattning och slutord

"Jesus grundade aldrig någon religion. Han sade aldrig: "Dyrka mig. Han sade: Följ mig" (s. 316). Han var en enkel vägvisare, men felet är att kyrkan gjort honom till själva vägen (s. 338). Så ser Gardell på Jesus, som han är djupt fascinerad av. Han säger ärligt: "Denne Jesus gäcker mig, ingen annan möjlighet finns. Han är *mina* föreställningars Jesus Kristus, jag vet det" (s. 338).

Och vore det bara så att det var hans personliga funderingar som han inte vill pressa på andra, så vore det väl inte så farligt. Men Gardell har en agenda, han vill sprida sin tro, göra den känd. Och han är god skribent, estradör och god talare, som kan konsten

att blanda humor med allvar och trollbinda sin publik. Han far nu land och rike runt och håller föredrag i kyrkor, domkyrkor och också i frikyrkor som bjuder in honom att tala. Uppsala domkyrka var proppfull när han inbjöds att tala där. Kyrkorna upplåts nu för "en annan Jesus" än den apostlarna predikade, vilket Paulus varnade de kristna i Korint för (2 Kor. 11:4).

Fornkyrkan höll Marcion för att vara den allra största kättaren. Gardell är minst lika stor kättare och villolärare hur charmig, rolig och engagerande han är. För kristna torde den största förtjänsten med Gardells bok vara att den så klart visar var det slutar när man liberalteologiskt kritiserar och gallrar i Bibeln. Det bli en helt "annan Jesus" än den vi möter i NT:s ögon- och öronvittnesbörd från dem som levde när allt detta med Jesus hände.

Man kan fråga sig hur kyrkor som kallar sig kristna kan kalla och öppna sina kyrkor och predikostolar för en så hädisk och grov villolära som Gardells? Uppsala domkyrka upplät sina portar för Ecce Homo-utställningen med förnedrade och hädiska bilder av Jesus i homosexuella situationer. Gardell är värre. Det är inte bilder utan en förkunnelse i klartext som en gång för alla vill göra upp med synen på Jesus som Guds Son som "Guds Lamm, som tar bort världens synd" (Joh. 1:29). Hur kan en kristen vara medlem i en sådan kyrka och med sitt medlemskap ge den sitt stöd? Det är för mig en gåta. Man borde lyssna till Jesus Ord: "Akta er för de falska profeterna" (Matt. 7:15) och göra som han säger genom sina apostlar: "Vänd er bort ifrån dem" (Rom. 16:17), fly dem, skilj er från dem: "Hur kan Kristus och Beliar komma överens? ... Vad kan ett Guds tempel ha för gemenskap med avgudarna?" (2 Kor. 6:14 ff), ta inte emot dem, gör er inte delaktiga i villolärarens onda gärningar (2 Joh. 11).

I Kristi kyrka skall Kristi ord och lära och inget annat ljuda. Det är en stor nåd och verkligen något att tacka Gud för att få vara med i en kyrka där det sker. Det avgörande är inte om kyrkan är stor eller liten, utan att vi samlas till gudstjänst där endast den Gode Herdens röst ljuder.